

Strange News

Nyheter er rundt oss overalt, noen ganger er de sjokkerende og uforståelige. Forestillingen *Strange News* forteller historien bak nyhetsbildet. Om ungdommer som trekkes inn i militigrupper og gjenger. Om voldens drivkraft og redsel. Om kreftene som bryter ned evnen til medfølelse. Men også om empatien som kan gjenskapes.

Strange News er en multimedieforestilling der en ung ugandisk skuespiller står foran et stort symfoniorkester og forteller en historie gjennom mektig surround-lyd og realistisk video.

Kynisme ligger bak rekruttering av barn inn i krigsheter eller voldsbander. Jenter blir brukt som sexslaver, smuglere, bærere, spioner eller stridende. Gutter som soldater eller medisinmenn. De unge trues til å drepe, banke opp, stjele eller voldta helt til de mister sine hemninger. Ofte er de mer fryktløse enn voksne, og om ikke annet kan de dopes før de sendes i kamp eller blir kommandert til å henrette noen.

Norge opplevde terror og drap juli 2011. De sterke følelsene som fanges opp i musikken til *Strange News* har fått en ekstra klangbunn når stykket igjen framføres i Norge. Men forestillingen har også håp i seg.

Tråden gjennom hele forestillingen er troen på det medmenneskelige i oss alle. Det kan bli brutt ned. Men det kan også gjenskapes. I Afrika bruker man sang og dans som del av renselsseremonier når barnesoldater skal tilbake til landsbyen. Musikk kan være veien tilbake inn i et fellesskap. Det afrikanske ordet «ubuntu» betyr «et menneske er et menneske gjennom andre mennesker». Det er en relevant tanke overalt i verden.

Tom hardhet

Øynene til Zungu Ndahajo er uttrykksløse, med en tom hardhet.

– Å se folk dø hver dag er ikke noe liv. Jeg har sett mye forferdelig, sier 16-åringen.

For rundt fem år siden lot han seg verve av en geriljagruppe i det østlige DR Kongo. Han var foreldreløs og gruppen stod sterkt i området han kommer fra. Senere sluttet han seg til en annen opprørsgruppe.

– Det var et dårlig liv. Vi levde av å stjele fra folk. Vi overfalt biler på vei til byen, sier han, livstrøtt før han er blitt voksen.

FNs barneorganisasjon tror at det er rundt 280 000 barnesoldater i verden, og at 200 000 befinner seg i Afrika. Litt under halvparten av alle væpnede styrker og grupper i verden bruker soldater som er under 18 år, og mange av disse er i strid. I denne statistikken tar de ikke med barn som er med i voldsgrupper knyttet til de store gjengene og narkobandene i Sør- og Sentral-Amerika.

Årsakene til at barn og ungdommer blir med i gjenger eller væpnede styrker varierer. Noen blir kidnappet eller tvangsrekruttert. Andre ønsker spenning og melder seg frivillig. I noen samfunn er det forventet at barn deltar i forsvar av lokalsamfunnet mot ytre fiender. Andre blir med fordi de er sultne og de vet at med våpen i hånden kan de stjele mat og kanskje penger.

For eksempel er det ingen fullgode data om barnesoldater i DR Kongo. For to år siden registrerte FN nærmere 2000

tilfeller av barn som var blitt rekruttert av væpnede grupper. I 928 av tilfellene hadde barna meldt seg frivillig, mens det i 587 tilfeller var tvang med i bildet. I resten av tilfellene var det uklart hva som var årsakene til at de var med.

Nye konflikter fører ofte til at gode forsetter om å ikke bruke barn i strid glemmes, både av regjeringsstyrker og av opprørere. Organisasjoner som arbeider med tidligere barnesoldater vet at de ofte blir vervet på nytt. Da konflikten i Jemen, helt sør på det arabiske halvøya, brøt ut tidlig i 2011, var barn med våpen igjen å se på gatene. Det samme gjelder i Somalia. Ulike væpnede grupper, hæren til overgangsregjeringen, og spesielt opprørsgruppen Al Shabab bruker barn så unge som 10 år i strid. De er knapt høyere enn geværene de bruker. De får korte videosnutter på mobiltelefonene sine for å oppildne dem til kamp. – Somalia er ikke bare en humanitær krise. Det er en menneskerettighetskrise og en barnekrise, sier Michelle Kagari, visedirektør for Afrika i Amnesty International.

De blir ofte tvunget til å drepe eller se på at andre blir drept. Til slutt blir vold «normalt».

Narkotikakartellene i Mellom-Amerika rekrutterer også ungdommer i deres krig mot myndighetene og andre bander. Sommeren 2010 ble Mexico sjokkert over nyheten om at 15-årige Edgar Lugo ble dømt for å ha halshogd fire personer som drapsmann for Sør-Stillehavskartellet. Gutten innrømmet at han hadde begynt sin drapskarriere som 11-åring for å skaffe seg dop og penger.

Barn og ungdommer som blir brutale voldsmenn har mistet de normale menneskelige sperrer mot å såre andre. De blir ofte tvunget til å drepe eller se på at andre blir drept. Til slutt blir vold «normalt». De fores med propaganda der fienden omtales som rotter eller kakerlakker som må utryddes. Likevel er de hele tiden fortsatt ungdommer med medmenneskelige følelser langt der inne et sted. Zungu har levd et brutalt liv. Men han har en datter. Moren til barnet er død. Zungu vil ikke lenger slåss. Han vil ta datteren med seg til foreldrenes landsby og la henne vokse opp der. I trygghet.

En barnesoldat fra en av opprørsgruppene i DR Kongo går forbi FN-soldater. Foto: Nic Bothma/EPA/Scanpix

Soldatkonene

Kahindo var tretten år da hun ble kidnappet av opprørsoldater. Hun var på vei til familiens åker der de dyrket mais.

– **De bare tok meg i armen** og dro meg i vei, forteller Kahindo. Det hjalp ikke å skrike. Mennene var bevæpnet. Da hun kom fram til geriljahærens leir langt inn i skogen i det østlige DR Kongo, møtte hun Masika, som også var tatt til fange. Hun var ett år eldre. De ble gode venninner. – Vi var deres eiendom. Hvis de ville ha noe måtte vi gjøre det de ville. Det var et hardt liv, forteller hun.

I over tre år var de «soldatkoner». Et mer betegnende begrep er «sexslaver». De var tjenestepiker og bærere for soldatene. – Når min «mann» hadde vært i kamp kom han ofte tilbake i dårlig humør. Da pleide han å slå, uansett hva jeg gjorde. Til slutt klarte tenåringsene å flykte. De fikk hjelp av en hjelpeorganisasjon til å bearbeide de vonde opplevelsene og lære seg å sy. Nå har de en liten systue i byen Erengeti. Deres historie er lik den til tusenvis av andre unge kvinner.

Ifølge Redd Barna i Storbritannia, er 40 prosent av alle barnesoldater i verden jenter. Totalt kan det dreie seg om så mange som 120 000.

Soldatkonene havner ofte mellom to stoler i hjelpesystemet. I demobiliseringsprogrammene i mange land er det egne

Kamate har valgt å beholde og ta vare på barnet som ble unnfanget mens hun var i soldatenes fangenskap. Foto: Jan Speed

programmer for å hjelpe gutter som har vært barnesoldater tilbake til en normal hverdag. Samtidig finnes det prosjekter for å hjelpe kvinner som er voldtatt som en del av krigføringen.

Soldatkonene derimot er en forsømt gruppe. De er ofte de mest traumatiserte. De har opplevde år med gjentatte voldtekter. De har levd i kontinuerlig frykt. Noen deltar i kamphandlinger, mens andre er bærere og kokker. Det er kanskje ikke så rart at de velger å holde sammen når de har fått sin frihet.

De har levd i kontinuerlig frykt.

De tidligere soldatkonene, Kaboo, Kahendo og Kamate driver butikk sammen. Folk i landsbyen ser rart på dem. De er merket av fortiden. Det er ikke lett å få andre venninner. – Det er ikke så gøy å gå rundt i byen, sier Kamate, den yngste av dem. Hun bærer et barn på ryggen.

I skogen var hun «kone» til en av kommandantene.

– **Vi var konstant sultne.** Det var vanskelig å holde seg ren eller få tak i klær, sier hun. Foreldrene hennes visste hvor hun var, men klarte ikke få soldatene til å slippe henne. Til slutt klarte jentene å rømme. De lever i stadig frykt for at soldatene igjen vil oppdage hvor de bor. Kamate tar seg av det lille barnet. Det er ikke alle tidligere soldatkoner som vil ha noe å gjøre med barn unnfanget i fangenskap.

Mange av disse jentene er veldig harde og har traumer som er fortrent. Samtidig har de en drøm om å leve et normalt liv. Jentene fniser, når vi spør om de har kjæresten. – Kanskje, kanskje ikke, ler de.

Henger ut krigsforbryterne

Bruk av barnesoldater er blitt stadig mer tabu. Rundt om i verden vet militære ledere at de kan bli stilt for internasjonale domstoler, dersom de bruker barn og unge som soldater.

Flere personer er blitt siktet for krigsforbrytelser fordi de har rekruttert barnesoldater. FNs generalsekretær henger ut land der det er barn i de væpnede styrkene. FNs sikkerhetsråd tar nå problemet med barnesoldater på alvor. I 2010 offentliggjorde FNs generalsekretær en rapport der de identifiserte 16 ulike væpnede grupper og statlige hærer som har brukt barnesoldater de siste fem årene. Land som går igjen er: Afghanistan, Den sentralafrikanske republikken, Tsjad, DR Kongo, Irak, Burma, Nepal, Somalia og Sudan. I tillegg har opprørsgrupper i Colombia, Filippinene, Sri Lanka og Uganda rekruttert barn. Flere kongolesiske krigsherrer er tiltalt av Den internasjonale straffedomstolen (ICC) for bruk av barnesoldater og forbrytelser mot menneskeheten. Dette har nok bidratt til en økt bevissthet i DR Kongo om at det er en forbrytelse å bruke barn i krig. Land oppfordres til å arrestere kommandanter og krigsherrer som har brukt barnesoldater, fryse deres bankkontoer og nekte dem innreise.

Langsomt blir forholdene bedre:

- I Vest-Afrika var det for ti år siden over 30 000 barnesoldater, nå er det i underkant av 5000. Mye er takket være at freden i Sierre Leone og Liberia har holdt og ungdommer har kunnet vende hjem.
- I det afrikanske landet Tsjad har regjeringen nå begynt å demobilisere hundrevis av barn etter internasjonalt press.
- 4000 ungdommer som tidligere kjempet for maoistgeriljaen i fjellandet Nepal har siden januar 2010 fått vende hjem.
- I DR Kongo har 36 000 barnesoldater, gutter og jenter blitt demobilisert siden en fredsavtale ble undertegnet i 2003, selv om flere av disse kan ha blitt rekruttert om igjen.

Det skal mye til for å ødelegge et barn

Å bearbeide krigstraumer tar tid. Men krisespsykolog Magne Raundalen har sett mange barnesoldater vende tilbake til et normalt liv.

Raundalen har mange års erfaring med arbeid blant tidligere barnesoldater i land som Uganda, Sierra Leone og Liberia. Han tror følelsen av skyld og skam ofte sitter dypere hos disse barna enn selve krigstraumene.

– Noen opplever at traumene fra død og skyting ikke er så påtrengende hos dem selv som hos dem de har angrepet. Men det de har vært med på, selv om de ble tvunget til det, opplever de som forferdelig, sier han. Mange er redde for å bli straffet for det de har gjort, særlig av Gud.

Når Raundalen snakker med tidligere barnesoldater, bruker han ofte et bilde av tre ulike personer. Før de ble kidnappet, eller meldte seg frivillig til tjeneste, var de «John» 1. Så ble de barnesoldaten «John» 2. Etter at de slapp fri, ble de «John» 3. – Noen ønsker å hoppe raskest mulig over «John» 2, og tror at dette vil få dem til å føle seg bedre. Men det viser seg ofte at de må få plassert «John» 2 først, før de kan leve videre som «John» 3, sier han.

Å bearbeide krigstraumer tar tid

– Det som har hendt, kan vi ikke gjøre noe med. Men det vi kan gjøre noe med, er tankene og minnene, og tolkningene av tankene og minnene. Barna kan få hjelp til å lagre minnene på et roligere sted i hjernen, slik at de ikke blir like urolige når minnene dukker opp igjen, sier han.

Men ikke alle trenger å snakke om de vonde opplevelsene for å komme seg videre. Ifølge Raundalen har psykologer blitt mer åpne for at folk takler traumer ulikt. – Noen vil skrive, noen vil fortelle det til Gud eller Allah, noen vil snakke med noen og andre vil låse opplevelsene inne. Det er større individuelle forskjeller på dette området enn man tidligere var klar over, sier han.

Veggteppet er laget av kvinner som har opplevd å bli drevet på flukt fra landsbyer i Kongo.

Også mellom ulike kulturer kan det være store forskjeller

– I noen kulturer skal man ikke snakke om død som er forårsaket av andre mennesker. Andre mener det er farlig å snakke om det, fordi det vil føre til at man mister kontrollen. Jeg pleier likevel si at kulturer er et åpent system, som er på jakt etter verktøy for å gjøre livet lettere å leve. Derfor kan alle kulturer forstå betydningen av å bearbeide traumer, på sin måte.

Selv om flere av barna Raundalen har snakket med har drept og voldtatt, tilsynelatende uten medfølelse med dem de har skadet, har mange av dem klart å vende tilbake til et normalt følelsesliv. – Dersom de første barndomsårene har vært gode, er mye på plass. Da skal det mer til enn man kanskje skulle tro for å ødelegge barnet helt. Men det avgjørende, til syvende og sist, blir om barnesoldatene har en meningsfylt framtid foran seg, sier han.

Fabrice er flink til å sparke fotball. Han vil ikke lenger delta i kamphandlinger. Foto: Jan Speed/Bistandsaktuelt

Barn trette av soldatlivet

Når de sparker fotball, er de som andre ungdommer. Men det er fortsatt fare for at de voldtar. De fleste har drept. De er lei av geriljalivet i bushen og vil starte et nytt liv. Overgangen er vanskelig.

På plassen foran husene på transittsenteret for tidligere barnesoldater i byen Beni i det østlige DR Kongo, er Fabrice en av de beste til å sparke fotball. Sammen med noen venner sluttet han seg til en opprørsgruppe. De tror at hellig vann beskytter dem mot fiendens kuler. Ungguttene lot seg

aldri helt overbevise, og etter åtte måneder rømte han fra gruppen en ettermiddag da kommandanten var full.

– Det var mye dødtid, men hæren jaktet på oss fra tid til annen og noen ganger kjempet vi mot skogvokterne i nasjonalparken. Vi beskyttet landsbyboere mot skogvokterne som ville ta avlingene deres, forteller Fabrice. Da han meldte seg til tjeneste fikk han utlevert et maskingevær.

– Jeg fikk litt trening. De viste oss hvordan man skulle skyte. Det lærer man på fem minutter, skryter han. Nå vil han helst utdanne seg til mekaniker.

Fredsavtalen mellom regjeringen og flere av opprørsgruppene i Den demokratiske republikken Kongo har muliggjort integreringen av soldater fra ulike væpnede

grupper inn i den kongolesiske hæren. Myndighetene har også sluttet seg til internasjonale lover som forbyr bruk av barnesoldater. Siden 2003, da senteret og et yrkesprosjektet for tidligere barnesoldater ble startet, har 6400 barn fått hjelp til å vende tilbake til et normalt liv. Noen kommer til senteret når kampenheter integreres. Andre klarer å rømme fra militsgruppene, mens noen blir løslatt av sine kommandanter. Prosjektlederen for senteret for tidligere barnesoldater er Edmond Pinos. Han er predikant og tidligere offiser i en av geriljahærene. Han har stor innsikt og evne til å kommunisere med opprørskommandanter for å overtale dem til å slippe barnesoldatene fri. – Jeg sier til dem: Hadde du misbrukt dine egne barn på denne måten..., forteller han.

Vanskelig overgang

Overgangen fra livet blant soldater til det sivile liv er ikke like enkel for alle. Når dagen svalner, virker livet avslappet på mottakssenteret. Noen av guttene sparker fotball. Andre sitter ved bord og spiller spill, mens andre bare samtaler. Men spenningene ligger under overflaten hele tiden.

En gang overfalt ungene i leiren en gruppe med soldater, tok dem til fange og krevde å få en geit i løsepenge. En annen gang drepte noen av guttene en lærer på en av de lokale skolene. Fra tid til annen blir det små opprør hvor barna nekter å spise eller begynner å ødelegge ting. Det har skjedd at de har voldtatt lokale kvinner.

– Et barn som er soldat og ikke går på skole er som en bombe som venter på å eksplodere, sier Pinos.

Oberst Kimputu, en annen kongoleser som har arbeidet med å demobilisere barnesoldater, mener det er en stor utfordring å forandre tankesettet til disse barna.

– Her finner du gutter på 13 år som har «koner». De føler at de er voksne, selv om de ikke er det. Mange har fortsatt en krigsmentalitet. De er oppdratt til å drepe, de har båret våpen. De er ikke vanlige barn. De trenger hjelp til å akseptere at de er barn, forteller obersten.

Farlige gutter

Det er heller ikke alle landsbyene eller familier som ønsker å ta i mot tidligere barnesoldater. tenåringsjenter som har

vært i hæren blir ofte sett på som «løsslupne», guttene som farlige. – En av de vanskeligste tilfellene var en gutt som var med i en bande som drepte guttens far. Guttene voldtok deretter sin egen søster. Landsbyen ville ikke ha ham tilbake. Jeg måtte besøke dem ti ganger for å forklare hva gutten hadde vært igjennom som soldat, og at han fortsatt var et barn, sier Pinos.

De fleste foreldre er glade for å få barna sine hjem.

– Sønnen min var borte i seks år. Han var ti år da soldatene kidnappet han. Jeg trodde at han var død. Det var en gledens dag da de kom fra Beni og fortalte at han var i live, forteller Marie Anjes Muwindu. Hun sitter i skyggen og ser på mens sønnen høvler en ny seng. Flere tidligere barnesoldater arbeider sammen på et verksted og lærer snekkerfaget. – Jeg håper dette er framtiden, sier Muwindu.

– Sønnen min var borte i seks år. Han var ti år da soldatene kidnappet han. Jeg trodde at han var død. Det var en gledens dag da de kom fra Beni og fortalte at han var i live.

Gjenforenet

En annen gutt ved navn Kambale flyktet fra en væpnet gruppe som hadde holdt ham fanget i over fem år, og ble til slutt gjenforenet med foreldrene.

– Jeg ville ikke dø. Jeg ville se foreldrene mine igjen, fortalte han. Ungguttene bestemte seg for å flykte fra geriljaen da kampene hardnet til og det ble klart at han snart ville bli sendt til fronten. – Jeg smøg meg vekk om natten, fortalte han.

Foreldrene visste ikke at gutten levde. Staben på transittsenteret i Beni måtte ut på landsbygda for å finne dem, selv om mange tvilte på at de fortsatt var i live etter mange år med krig.

Men Kambale var ikke i tvil. Han trodde at de var i live, og han visste at de ville kjenne ham igjen.

– Jeg husker ikke så mye. Men jeg husker at de sa at jeg lignet på min far. Og dersom jeg ligner på min far, så vil de kjenne meg igjen, sa Kambale da han kom til transittleiren.

Kambale ble gjenforenet med familien etter å ha blitt kidnappet som småbarn.

Da vi senere møtte ham hjemme på landsbygda smiler Kambale bredt når jeg spør om familien kjente ham igjen.

– Ja, det gjorde de. Mine foreldre ble veldig glade, sier han. Familien bor i et enkelt hus av leire som ligger tre timer med bil vest for byen Butembo mot grensen til Uganda. Bak huset har faren, Kasereka, et snekkerverksted. Han lager dører som han selger for fem dollar stykke.

– Jeg ble veldig glad og overrasket da sønnen min vandret inn på gårdsplassen. Vi trodde at han var død, forteller faren.

– Og han ligner fortsatt på meg.

Skuespilleren Arthur Kiseny under forestillingen *Strange News*. Han har ikke vært barnesoldat selv, men i hans hjemland Uganda blir mange barn tvangsrekruttert av væpnede grupper.

Foto: *Strange News*

Kan empati gjenskapes?

Strange News er en fortelling om barnesoldat. Det er også en fortelling om oss alle. Om empati* og medfølelse. Om barn som mister evne til å føle med andre. Om mulighetene til å få medfølelsen tilbake.

Komponist Rolf Wallin ble interessert i barnesoldater etter å ha hørt om dem på radioen. Da han senere fikk en bestilling om å skrive et orkesterstykk av Casa da Musica i Porto og Oslo Filharmonien, ville han knytte forestillingen til denne virkeligheten. *Strange News* ble til i samarbeid med den belgiske regissøren Josse De Pauw. Den unge ugandiske skuespilleren Arthur Kisenyi, valgt ut blant 90 unge gutter på audition i Kampala, har fulgt forestillingen verden rundt.

– **Vi er vant til å se** sterke bilder på TV, men vi får ikke følge enkeltpersonene bak nyhetsinnslagene. I *Strange News* er det historien til en enkelt barnesoldat som fortelles med sterke multimediale virkemidler, sier Wallin.

– Vi har alle i oss sterke intuitive sperrer mot å drepe eller såre andre mennesker. Dersom man mister synet på andre som medmennesker kan disse sperrere bli mindre eller forsvinne helt. De som dreper ser på de andre som undermennesker eller skadedyr som skal ryddes unna, sier Wallin. Denne hjernevasken kan skje på mange måter.

Det som likevel slo ham da han og Josse De Pauw besøkte sentre for barnesoldater i Kongo er at gjennom samtaler, det å lære håndverk som gjør dem nyttig for samfunnet rundt, og ikke minst lokale renseremonier, der ofte musikk og dans inngår, er det mulig for tidligere drapsmenn å igjen bli en del av landsbylivet.

– Det går an å vaske bort hjernevaskingen, sier Wallin. I forestillingen vet vi ikke hvordan det vil gå med «vår» barnesoldat, men vi forlater ham med et håp om at et normalt liv er mulig.

– *Formen på forestillingen med orkester, skuespiller, video og surroundlyd er ikke akkurat det man forbinder med en klassisk konsert?*

– **Jeg tror at Beethoven** hadde gjort noe lignende om han hadde hatt mulighet til det. På et vis var operaen datidens multimedieforestilling. Komponistene for 200 år siden tok også opp dagsaktuelle saker. Jeg bruker de virkemidlene som hører til vår medieverden. Videoklippene er fra nyhetssendinger. Men forestillingen blir en kunstnerisk utdypning av hva som kunne ha vært en tv-dokumentar, sier Wallin.

«For stykket handler i grunnen om mennesker som mister evnen til å se andre mennesker som likeverdige ...»

– *Hva tenker du når Strange News settes opp i Norge, etter terrorangrepene mot regjeringskvartalet og Utøya?*

– **Når jeg har snakket om** *Strange News* på konsertene rundt om i verden, i Chicago, Toronto, Rio de Janeiro eller London, har jeg sagt at *Strange News* ikke bare handler om et grusomt, men fjernt fenomen, som ikke har noe med oss å gjøre. Gjengkriminalitet og skolemassakre finnes mange steder, og fellesnevneren er følelsesmessig avstumpethet. Og så skjedde det forferdelige og utenkelige her i Norge også. Selv om Anders Behring Breivik skiller seg klart fra fattigdommen og den manglende utdanningen som preger afrikanske barnesoldater. For stykket handler i grunnen om mennesker som mister evnen til å se andre mennesker som likeverdige, som medmennesker man ikke må skade, sier Wallin.

* **Empati** – å ha medfølelse med andre mennesker/forståelse for hvordan andre har det.